

Urszula Szusćik

<https://doi.org/10.26881/pwe.2023.57.06>

ORCID: 0000-0003-0817-4868

Uniwersytet Śląski w Katowicach

urszula.szuscik@us.edu.pl

Samorealizacja – potencjał dziecka w twórczości plastycznej. Propozycja programu kształcenia plastycznego w klasach początkowych

Summary

Self-realization – the potential of a child in art. A proposal for an art education program in primary grades

The article presents a proposal for the development of the creative and artistic potential of a child in early school age. Potential is treated by the author as discovering the possibilities and abilities that, thanks to the conditions and atmosphere in the education process, a child develops and shapes. This is related to the issue of creativity and self-realization through creative activities, with discovering and exceeding one's abilities in the course of the creative educational process. The education of a child should go towards the development of his creativity, understood as shaping a person who is integrated in the cognitive, emotional and operational spheres. A free person, independent in making decisions, valued, without a sense of guilt. The result is the development of the child's natural abilities and skills, and thus its potential mental strength in current activities. Based on research, including her own, the author presents a proposal for the development of a child's creative potential in the field of art based on the education of his visual perception.

Keywords: child, artistic creativity, potential, self-realization, visual perception

Słowa kluczowe: dziecko, twórczość plastyczna, potencjał, samorealizacja, percepcja wzrokowa

Wprowadzenie

Dziecko jest uzależnione od warunków i możliwości, jakie się mu stwarza do rozwoju. Są to zarówno warunki kulturowe, ekonomiczne, społeczne, psychologiczne, jak i edukacyjne – dzięki nim poznaje swoje możliwości i ma szansę je odkrywać, kształtować, doskonalić, a tym samym – rozwijać. Problem dostrzeżenia i kształtowania właściwych możliwości dziecka wiąże się z uznaniem jego potencjału, który rozumiem jako odkrywanie umiejętności i zdolności, dzięki warunkom i atmosferze w procesie edukacji rozwijanych

i budowanych. Wiąże się to z zagadnieniem twórczości i samorealizacji poprzez działania twórcze, jak i z odkrywaniem i przekraczaniem swoich możliwości w toku twórczego procesu edukacyjnego. W swoich rozważaniach odnoszę zagadnienie potencjału dziecka do rozwoju jego twórczości plastycznej w trakcie procesu edukacji.

Twórczość – potencjał – samorealizacja

Twórczość jest aktywnością właściwą człowiekowi. Dzięki niej wyznacza swój rozwój i osiągnięcia. Jej źródłem jest m.in. chęć nawiązania kontaktów interpersonalnych i społecznych lub siła ekspresji, czyli wyrazu przeżyć, percepcji czy marzeń środkami ekspresyjno-artystycznymi. Wytwory twórczości określają jej specyfikę, wartość oraz przemiany społeczno-kulturowe i cywilizacyjne, których jest m.in. wyrazem. Najczęściej przytaczaną i powszechnie przyjętą definicją twórczości jest rozumienie jej jako działalności ludzkiej, w wyniku której powstają nowe i oryginalne wytwory ocenione jako społecznie wartościowe w danym czasie (Okoń 1981: 325). Przyjmuję interpretację twórczości jako zdolności twórczej umysłu do znalezienia właściwego rozwiązania w procesie myślenia, afirmowania i działania, co pozwala na wypracowanie metody uzyskiwania wglądu w sytuację, aby dojść do rozwiązania problemu, przed którym się stoi (Peale 1992: 101). Sztuka została włączona do edukacji w XX w. w myśl założenia o roli sztuki w ogólnym kształceniu człowieka twórczego, w pobudzaniu go do twórczości. Edukacja dziecka powinna iść w kierunku rozwoju jego twórczości, pojętej jako kształtowanie osoby zintegrowanej w sferach: poznawczej, emocjonalnej i działaniowej, osoby wolnej, samodzielnej w podejmowaniu decyzji, dowartościowanej, bez poczucia winy. Wynikiem tego jest rozwój naturalnych zdolności i umiejętności dziecka, a dzięki temu jego potencjalnych sił psychicznych w aktualnych działaniach. „W procesie psychicznego rozwoju dziecka następuje nie tylko wewnętrzne udoskonalenie poszczególnych funkcji, ale i gruntowna zmiana stosunków i związków międzyfunkcyjnych. W wyniku tych zmian powstają nowe systemy psychiczne, łączące poszczególne elementarne funkcje w złożonym oddziaływaniu wzajemnym w złożonej kombinacji” (Wygotski 1978: 131).

Dziecko na poszczególnych etapach swojego rozwoju, w tym rozwoju plastycznego, powinno zaspokajać potrzebę samorealizacji, poznania i równowagi w wyniku realizowanej aktywności twórczej, co wyjaśniają m.in. psychologia humanistyczna (Maslow 1986) i psychotransgresjonizm (Kozielecki 1997, 2001), a w pedagogice w swoich opracowaniach wyjaśniają Józef Górniewicz ((red.) 1991) oraz J. Górniewicz, Krzysztof Rubacha (1993). Optymalizacja warunków dla rozwoju dziecka kształtuje w nim świadomość możliwości jego własnej osoby.

Edukacja plastyczna – twórczość plastyczna dziecka

W środowisku przedszkola bądź szkoły – moim zdaniem – ważne jest zwrócenie uwagi na proces edukacyjny dziecka, przez który przechodzi. Nauczyciel najczęściej skupia się na wytworze, wyniku aktywności, a nie na procesie, jaki dokonuje się w dziecku w trakcie aktywności twórczej. Powinien zadać sobie pytanie: dlaczego to robię, po co proponuję coś dziecku, czego oczekuję i co ono powinno wynieść z tego dla siebie? Na ile to je rozwinie, stworzy mu szansę dalszej aktywności na coraz bardziej złożonym poziomie działań.

W mojej ocenie aktualna realizacja procesu kształcenia w przedmiotach z zakresu ekspresji twórczej w Polsce nie daje dziecku możliwości na stawianie się twórczym, mimo że waga wspierania kreatywności jest podkreślana w różnych opracowaniach. W pedagogice przedszkolnej i wczesnoszkolnej przedmioty z zakresu ekspresji twórczej nie są realizowane w pełni możliwości, jakie powinny być oferowane dziecku, tym samym nie ma ono możliwości pełnego rozwoju swojego potencjału. Większość nauczycieli m.in. na zajęciach plastycznych skupia się na ćwiczeniach ilustracyjnych, odtwórczych, a nie rozwijających wyobraźnię i samodzielność myślenia i działania dziecka. Za bardzo jesteśmy nastawieni na sferę intelektualnego rozwoju dziecka, a za mało na jego sferę emocjonalną i wyobrażeniową. Zajęcia z ekspresji twórczej dają możliwość rozwijania tej drugiej sfery. Ponadto szkoła uczy dzieci tylko powinności wobec kogoś, tzn. wobec dorosłych, a nie stwarza warunków dla rozwoju dziecka, które prowadzą je do samopoznania i odwagi tworzenia. Jak wiadomo, istnieją koncepcje edukacji zwracające się ku dziecku i wypływające z jego działań, jak: Marii Montessori, Celestyna Freineta, Rudolfa Steinera, Janusza Korczaka, Edwarda de Bono, Howarda Gardnera, Ryszarda M. Łukaszewicza, Doroty Klus-Stańskiej, Galiny Dolyi i inne znane nauczycielom, ale były i są one kształtowane jedynie w określonych warunkach wiedzy i determinacji działań ich autorów oraz realizujących je nauczycieli.

Twórczość plastyczna dziecka jest elementem rozwoju jego doświadczenia osobniczego, co przyczynia się do rozwoju indywidualności. Obserwując rozwój psychofizyczny dziecka, można zauważyć następującą prawidłowość: przechodzenie zmian ilościowych w jakościowe. Dziecko gromadzi jednostkowe doświadczenia, które we właściwym momencie w jego rozwoju doprowadzają do powstania zupełnie nowej jakościowo ekspresji plastycznej. Na obraz świata w twórczości dziecka wpływają następujące czynniki: dziecinnie, środowiskowe, własna aktywność dziecka, wychowanie i nauczanie. Czynniki te motywują dziecko do działania twórczego. Niemożliwe staje się myślenie o dziecku i o tym, co dokonuje się w jego rozwoju, oraz o efektach tego procesu, nie biorąc pod uwagę ustaleń psychologii twórczości plastycznej i psychologii rozwoju dziecka. Dzisiaj powszechnie wiadomo, że sztuka i działania w zakresie sztuki bardzo mocno i wszechstronnie rozwijają dzieci, szczególnie dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym. Kształtują ich wyobraźnię, myślenie, sferę działań manualnych i percepcyjnych oraz doświadczenie, jakie dziecko w ten sposób zdobywa i przekształca w wiedzę na właściwym poziomie swoich możliwości wiekowych.

Nowe podejścia pojawiające się w metodyce nauczania plastyki są również związane z ogólnymi przemianami w sztuce oraz rozwojem potrzeb estetycznych i świadomościowych danego pokolenia, kultury narodu (Kościelecki 1976; Marciniak 1976; Popek 1984; Pełzowski (red.) 1986; Limont 1994; Szuścik 1999a, 2006, 2019, 2020; Karolak 2000; Boguszewska, Weiner 2012; Didkowska 2015; Limont, Łowajkis (red.) 2020 i in.). Każdy twórczy nauczyciel tworzy i kreuje swoją metodykę pracy w zakresie nauczania plastyki. Może bardziej właściwe byłoby nie uczenie sztuki, ale kształcenie indywidualnych możliwości twórczych dziecka i stwarzanie sytuacji, w których ono samodzielnie dostrzega obecność sztuki w życiu. Pojawienie się dziecięcej ekspresji plastycznej można również rozpatrywać z punktu samorealizacji dziecka w tej formie aktywności jako samoaktualizację dziecka w twórczości, czyli tworzenie warunków do rozwoju jego potencjału.

Przelamywanie standardów tradycyjnej metodyki edukacji plastycznej dziecka

W edukacji plastycznej dziecka dominują ćwiczenia odtwórcze, które kształcą umiejętność koordynacji wzrokowo-ruchowej i stopniowo doskonałą u dzieci umiejętność odtwarzania obrazów przedmiotów znanych dziecku, tzn. adekwatności kształtu do jego znaczenia, co jest uwarunkowane rozwojowo (Szuścik 2006). Należy się jednak zastanowić, czy jest to jedyny sposób dostrzegania możliwości, potencjału rozwoju plastycznego dziecka w toku jego edukacji. W swoich badaniach Arnheim (1978) i Kościelecki (1976) zwracają uwagę na możliwość innej metody pracy z dziećmi starszymi i młodzieżą w nawiązaniu do założeń pedagogiki formy zwanej wizualistyczną.

Do założeń metodyki pedagogiki formy m.in. nawiązuję w swojej pracy i badaniach, które stały się podstawą do propozycji dydaktyki plastyki dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym (Szuścik 1999a, 2019). W zrealizowanych eksperymentach badawczych, których podstawę stanowiły eksperymenty dydaktyczne, dowiedziono, że możliwości dzieci w zakresie percepcji wzrokowej i aktywności plastycznej są znacznie większe, niż można było przypuszczać na podstawie dotychczasowej wiedzy, czyli wystarczy stworzyć warunki dla rozwoju ich potencjału.

Wśród czynników stymulujących twórczość plastyczną dziecka przyjąłem specyficzne kształtowanie jego percepcji wzrokowej. Oczywiście jest, że dziecko zdobywa doświadczenie wizualne w toku obserwacji świata wokół siebie i integruje go z działaniem w czasie procesu swojego rozwoju. Można uznać, że dziecko rzeczywiście spostrzega, ale należy się zastanowić, w jaki sposób buduje to swoje doświadczenie wizualne i na ile może ono stymulować jego twórczość plastyczną? Poziom spostrzegania dziecka jest znacznie bogatszy niż wyrażenie tego w pracach plastycznych. Dlatego zadałam sobie pytanie, jak pracować z dzieckiem, aby w toku spostrzegania i działania plastycznego uświadomiło sobie różnicowanie wartości wizualnych i na podstawie tego doświadczenia kształtowało doświadczenie plastyczne, wiedzę o nim i odkrywało swoje możliwości, potencjał.

Zadanie nie było łatwe, bo interesowało mnie odejście od konkretnego i ilustracyjnego budowania obrazu przedmiotu, a dążyłam do kształtowania doświadczenia wizualno-plastycznego przez wartości plastyczne: kolor, linię i bryłę. Jak wiadomo, rozwój umysłowy najmłodszych dzieci w wieku przedszkolnym (2–3-letnich) przebiega na poziomie operacji sensoryczno-motorycznych i na poziomie stadium myślenia przedoperacyjnego (2–7 lat), a w wieku wczesnoszkolnym (7–10 lat) – na poziomie operacji konkretnych. Program badań eksperymentalnych zrealizowałam zarówno z grupą dzieci 2–3-letnich (Szuścik 2019), jak i z grupą dzieci 4–6-letnich (jestem w trakcie opracowania badań) oraz dzieci 7–10-letnich (Szuścik 1999a). W artykule odniosłam się do badań dzieci w wieku wczesnoszkolnym (Szuścik 1999b/2020). Przywołuję te badania, ponieważ w trakcie ich realizacji pozwalają mi na nowo odkrywać potencjał rozwojowy dziecka. Zauważam taką zależność zarówno w przypadku dzieci, jak i studentów, z którymi realizuję ćwiczenia plastyczne ujęte w eksperymencie, a ponadto również w działaniach arteterapeutycznych.

Można zadać pytanie, co jest istotne w obszarze kształcenia percepcji wzrokowej dziecka i integracji tego doświadczenia z działaniem plastycznym? Czy to, co dziecko spostrzega, w pełni wykorzystuje w swoich działaniach plastycznych? Widzenie trzeba kształcić, na co zwracali już uwagę m.in.: Władysław Strzemiński (1974), Leon Chwistek (1960), Rudolf Arnheim (1978), Henryk Zygner (1979), Stefan Kościelecki (1976), Ernst H. Gombrich (1981), Maria Rzepińska (1983).

Kształcenie percepcji wzrokowej w ramach zajęć plastycznych wyzwala i rozwija potencjał dziecka w zakresie twórczości plastycznej. Wykazałam to w realizowanych przeze mnie badaniach eksperymentalnych (Szuścik 1999a). Stymulacja twórczości plastycznej dziecka przez percepcję wzrokową wyzwoliła w nim możliwości działania plastycznego w połączeniu z warsztatem plastycznym. Idea eksperymentu opierała się m.in. na spostrzeganiu wartości wizualnych (barwy, linii i bryły) w układach otwartych, tzn. nienarzucających żadnych skojarzeń ze znanymi dziecku obrazami przedmiotu, a odnosiła się tylko do samej wartości wizualnej. Były to układy o charakterze abstrakcyjnym.

Wiadomo, że dzieci w młodszym wieku szkolnym pojmują świat na poziomie konkretnych operacji umysłowych, w związku z tym musiałam połączyć brak konkretności spostrzeganych form z poziomem percepcji dziecka. Elementem, który spajał abstrakcyjność spostrzeganych wartości wizualnych i ich odbiór przez dziecko było polecenie plastyczne do zadań. Tak więc układy spostrzegane przez dzieci nazwałam rodzinami: „Rodzina barw...”, „Rodzina linii...” i „Rodzina brył...”. Dlaczego rodzina? W wyniku wieloletniej pracy z dziećmi i ich obserwacji oraz analizy literatury pedagogicznej oraz psychologicznej przyjąłam, że najważniejszą wartością w życiu dziecka jest rodzina, a rodzina to mnogość, tak jak mnogość spostrzeganych wartości wizualnych w układzie. Ponadto każde z dzieci ma swoje wyobrażenie rodziny i jest z nią związane emocjonalnie, co pozwoli mu w pełni zaangażować się w zadanie i puścić wodze swojej wyobraźni. Dzięki temu w procesie twórczym, w działaniu plastycznym dziecko będzie niezależne od swoich kolegów, koleżanek, ponieważ każde z nich skupi się na swoim emocjonalnym doznaniu i wyobrażeniu rodziny w swoim obrazie plastycznym. Tytuł „Rodzina” był semantycznym pretekstem

do wejścia w prezentowane układy percepcyjne, których odbiór odpowiadał percepcji na poziomie formalnych operacji umysłowych. Ta wielość w rozumieniu rodziny pomogła im przełożyć to na wielość spostrzeganych w danym zadaniu barw, linii, brył i w poszukiwaniu indywidualnego, samodzielnego rozwiązania. Jest to kształtowanie myślenia przez wartości wizualne. To działanie łączyło się z warsztatem plastycznym, z mieszaniem barw, rysowaniem linii i modelowaniem brył. Dzieci wyrażały i przedstawiały plastycznie wartości wizualne w kontekście spostrzeganych wartości barw, linii i brył. Zrealizowane badania, analiza ich wyników i weryfikacja potwierdziły przyjętą hipotezę o kształtowaniu twórczości plastycznej dzieci w wieku wczesnoszkolnym przez stymulację percepcji wzrokowej i rozwoju ich potencjału (Szuścik 1999a).

Badania te stały się podstawą do opracowania propozycji dydaktycznej – programu kształcenia plastycznego dziecka w klasach I–III szkoły podstawowej (Szuścik 1999b/2000). W proponowanym programie z zakresu edukacji plastycznej dzieci przyjąłam, że kształtowanie percepcji wzrokowej opartej na jakości tego, co wizualne, jest procesem, w którego toku następują: wyróżnianie, poznawanie, nazywanie zjawisk i przedmiotów znajdujących się w polu spostrzeżeniowym oraz ich prezentacja w pracach plastycznych. Jakość tę można sprowadzić do: barwy, linii i bryły. Założyłam, że istnieje związek między liczbą i jakością wprowadzonych bodźców wizualnych a wartością spostrzegania i poziomem dziecięcych prac plastycznych. Główne założenie programu to kształtowanie percepcji wzrokowej przez jakości wizualne: barwę, linię i bryłę. Rozwija to twórczość plastyczną dzieci w wieku wczesnoszkolnym i przyczynia się do rozwoju działań plastycznych jako czynności samodzielnych i świadomych. Dopiero tak ukształtowana zdolność percepcyjna stymuluje twórczość plastyczną dzieci.

W programie występuje forma wielokodowych przekazów:

- doświadczenia z układami jakości wizualnych zarówno w naturze, jak i dostarczanie dzieciom pewnych wzorów percepcyjnych;
- kategorie opisowe, werbalne dotyczące rozróżnień w zakresie jakości wizualnych;
- złożone czynności manipulacyjne związane z malowaniem, rysowaniem i rzeźbieniem.

Zadania plastyczne są problemami plastycznymi, które dzieci rozwiązują samodzielnie na podstawie spostrzeganego układu percepcyjnego. Program obejmuje 45 ćwiczeń plastycznych. Składa się z 3 części po 15 ćwiczeń w każdej z nich w poszczególnych klasach (I–III). Poszczególne części zawierają po 5 ćwiczeń dla: barwy, linii i bryły. Ćwiczenie piąte w każdej części programu jest ćwiczeniem pozwalającym nauczycielowi sprawdzić wyniki uzyskane przez dzieci w toku kształcenia ich percepcji wzrokowej na danej jakości wizualnej. Wybrałam barwę, linię i bryłę, ponieważ są to „jakości wizualne”, które stanowią abc języka plastycznego dziecka. Stopień trudności ćwiczeń plastycznych rośnie, począwszy od części pierwszej, w której dzieci poznają podstawowe jakości wizualne: „Rodziny barw...”, „Rodziny linii...” i „Rodziny brył...” przez ich percepcję wzrokową we wzorach (układach) percepcyjnych i interpretację plastyczną, w klasie

drugiej spostrzegają i interpretują poznane wartości wizualne w układach kontrastowych, a w trzeciej – w układach relatywnych.

Każde z zadań plastycznych określa instrukcja do niego, zawierająca informację i ukierunkowująca percepcję wzrokową dzieci na wzór percepcyjny i zawarty w nim (ukryty) problem plastyczny. Zadaniem dzieci jest interpretacja plastyczna jakości wizualnych spostrzeganych we wzorach percepcyjnych ze zwróceniem uwagi na ich zróżnicowanie ilościowe i jakościowe, i tak np.: „Namaluj rodzinę koloru... (linii..., brył...), którą spostrzeżasz we wzorze wiszącym w klasie”: „Rodzinę koloru czerwonego” itd., „Rodzinę linii prostych” itd., „Rodzinę brył obłych” itd. Po zakończonym cyklu ćwiczeń (w każdej części programu) dla każdej jakości wizualnej prezentuje się dzieciom wybrane przykłady dzieł sztuki plastycznej. Zwraca się ich uwagę na to, jak artysta rozwiązał problem plastyczny, który spostrzegały we wzorach percepcyjnych i przedstawiły w pracach plastycznych. Stwarza im to okazję do konfrontacji ich doświadczeń wzrokowo-plastycznych z „widzeniem” i doświadczeniem artystycznym artystów.

Treści programu¹ obejmują:

Klasa I – kształtowanie i rozwijanie świadomego spostrzegania i doświadczenia plastycznego dzieci w zakresie: barwy, linii i bryły:

- w ćwiczeniach malarskich dzieci spostrzegają i przedstawiają plastycznie stopnie jasności barw, ich nasycenie i tony; ćwiczenie piąte – kontrolne – brzmiało „Balkony czerwone i zielone na balu u bombek żółtych i niebieskich”;
- w ćwiczeniach rysunkowych była rozwijana percepcja wzrokowa różnych linii pod względem kształtu, szerokości i kierunku oraz ich zapis plastyczny, ćwiczenie piąte – kontrolne – brzmiało „Świat patyczaków”.
- w ćwiczeniach rzeźbiarskich skupiono się na percepcji wzrokowej brył zróżnicowanych pod względem kształtów i proporcji oraz ich modelowanie w glinie, ćwiczenie piąte – kontrolne – brzmiało „Zamek”.

Klasa II – spostrzeganie kontrastów wartości wizualno-plastycznych w układach percepcyjnych dla poszczególnych jakości plastycznych i ich interpretacja plastyczna przez dzieci. W ćwiczeniach piątych – kontrolnych – określano liczby oraz rodzaje kontrastów – ich zakres był następujący:

- dla barwy ćwiczenie na temat „Bitwa barw w krainie Ungo”;
- dla linii ćwiczenie na temat „Linie w kosmosie”;
- dla brył ćwiczenie na temat „Dom Robota – dom Czarodzieja”.

Klasa III – spostrzeganie jakości wizualnych w związkach relatywnych. Cele ćwiczeń to kształtowanie percepcji wzrokowej dzieci w wyniku zmiennych wzrokowo „jakości wizualnych” zależnie od otoczenia, w jakim występują, i stymulacja aktywności plastycznej dzieci przez kształcenie doświadczeń wzrokowych. Podczas zajęć zwrócono uwagę na zjawiska kontrastu i złudzeń wzrokowych, np.: kontrast nierównoczesny, kontrast

¹ Szczegółowy opis ćwiczeń plastycznych programu jest zawarty w: Szuścik (1999).

współczesny i złudzenia wzrokowe. W ćwiczeniach piątych, kontrolnych, dzieci wykonywały prace plastyczne:

- dla barwy ćwiczenie na temat „Martwa natura, niebieskie butelki w otoczeniu barw zielonych”;
- dla linii ćwiczenie na temat „Bitwa fal”;
- dla brył ćwiczenie na temat „Wiszące miasto”.

W ćwiczeniach malarskich dzieci malowały na dużych formatach papieru, korzystały z pędzli płaskich, szczeciniastych nr 20, farb plakatowych, palet do mieszania farb. W ćwiczeniach rysunkowych używały dużych formatów papieru, np. szarego, pędzli o różnym kształcie i grubości, czarnej farby plakatowej. W ćwiczeniach rzeźbiarskich modelowały w glinie lub w plastelinie.

Działania plastyczne dzieci polegają na swobodnej interpretacji plastycznej spostrzeganych jakości wizualnych w przygotowanych przez nauczyciela układach percepcyjnych. Swoboda polegała na układzie kompozycji pracy, ale nie spostrzeganiu problemu plastycznego we wzorze percepcyjnym.

Przedstawiona propozycja programu edukacji plastycznej dzieci w klasach I–III szkoły podstawowej przez kształtowanie ich percepcji wzrokowej rozwija i kształtuje:

- sprawność manualną i percepcyjną dziecka, a tym samym oddziałuje na jego rozwój umysłowy;
- poczucie barwy, linii, bryły, faktury, przestrzeni;
- ogólną wiedzę o dziedzinach sztuk plastycznych, pojęć, nazw plastycznych;
- wrażliwość i wyobraźnię na wartości wizualne w bardzo szerokim rozumieniu i uświadamia ich kategorie semantyczne;
- doświadczenie oraz wiedzę dziecka w zakresie kształtów, barw, linii;
- warsztat plastyczny, ekspresyjność środków wyrazu plastycznego;
- emocjonalnie i motywuje do samodzielnych rozwiązań twórczych;
- estetycznie, począwszy od poznania czysto zmysłowego po rozwój pojęć plastycznych i ich odbiór w świecie obrazów wizualnych oraz w dziełach sztuki,
- postawę samodzielności, otwartości i odpowiedzialności w podejmowaniu wszelkich działań.

Podsumowanie

Propozycja ta wymaga od nauczyciela głębszego zainteresowania problematyką percepcji wzrokowej i chęcią wdrożenia bądź łączenia z dotychczasowym programem kształcenia plastycznego lub jego autonomiczną realizacją w praktyce pedagogicznej. Jest to propozycja, która tworzy sytuacje edukacyjno-twórcze dla rozwoju potencjału zdolności, umiejętności plastycznych dziecka. Ponieważ percepcja wzrokowa w tak znacznym stopniu warunkuje jakość twórczości plastycznej dzieci, warto zrewidować dotychczasowy system edukacji plastycznej, odwołując się m.in. do metod uwzględniających psychologiczną wiedzę

związków między percepcją wzrokową wartości wizualnych, które tworzą abecadło formy, a twórczością plastyczną dziecka.

Literatura

- Arnheim R. (1978), *Sztuka i percepcja wzrokowa. Psychologia twórczego oka*. Warszawa, WAiF.
- Białkowski A. (2008), *Standardy edukacji kulturalnej. Materiały do konsultacji środowiskowych*. Warszawa, Fundacja Polskiej Rady Muzycznej.
- Boguszewska A., Weiner A. (2012), *Edukacja plastyczno-muzyczna. 160 pomysłów na nauczanie zintegrowane w klasach I–III*. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Chwistek L. (1960), *Wielość rzeczywistości w sztuce*. Warszawa, Czytelnik.
- Didkowska B. (2015), *Rysunek dziecka w wieku od 3 do 12 lat a język wizualny nowych mediów*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Gombrich E.H. (1981), *Sztuka i złudzenie*. Tłum. J. Zarański. Warszawa, PIW.
- Górniewicz J. (red.) (1991), *Studia nad problematyką samorealizacji*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Górniewicz J., Rubacha K. (1993), *Samorealizacja a uzdolnienia twórcze młodzieży: przegląd koncepcji i studium empiryczne*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Karolak W. (2000), *Sztuka jako zabawa. Zabawa jako sztuka*. Warszawa, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.
- Kościelecki S. (1976), *Współczesna koncepcja wychowania plastycznego*. Warszawa, PWN.
- Kozielecki J. (1997), *Transgresja i kultura*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Kozielecki J. (2001), *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Limont W. (1994), *Syneptyka a zdolności twórcze*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Limont W., Łowkajtis D. (red.) (2020), *Z teorii i praktyki edukacji wczesnoszkolnej ucznia zdolnego*. Płock, Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej.
- Marciniak T. (1976), *Problemy wychowania plastycznego*. Warszawa, Nasza Księgarnia.
- Masłow A.H. (1986), *W stronę psychologii istnienia*. Tłum. I. Wyrzykowska. Warszawa, Instytut Wydawniczy PAX.
- Okoń W. (1981), *Słownik terminów pedagogicznych*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Peale N.V. (1992), *Tylko dla zwycięzców*. Tłum. P. Chojecki. Lublin, Wydawnictwo Pojednanie.
- Pełzowski A. (red.) (1986), *Plastyka w klasach 1–3 szkoły podstawowej*. Warszawa, WSiP.
- Popek S. (1984), *Metodyka zajęć plastycznych w klasach początkowych*. Warszawa, WSiP.
- Rzepińska M. (1983), *Studia z teorii i historii koloru*. Kraków, Wydawnictwo Literackie.
- Strzebiński W. (1974), *Teoria widzenia*. Kraków, Wydawnictwo Literackie.
- Szuścik U. (1999a), *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych dziecka*. Cieszyn, Filia Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie.
- Szuścik U. (1999b/2000), *Program autorski z zakresu kształcenia plastycznego dziecka w młodszym wieku szkolnym (klasy I–III) przeznaczony dla pierwszego etapu edukacyjnego*. Wyd. I: Katowice, Maria Lorek; wyd. II: Warszawa, Muza Szkolna.

- Szuścik U. (2006), *Znak werbalny a znak plastyczny w rozwoju twórczości rysunkowej dziecka*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Szuścik U. (2016), *Edukacja plastyczna dziecka w wieku wczesnoszkolnym – założenia i celowość kształcenia/ Visual arts education in the primary school – objectives and assumption*. „Konteksty Pedagogiczne”/ „Pedagogical Contexts”, 6(1).
- Szuścik U. (2019), *Bazgrota w rozwoju twórczości plastycznej dziecka*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Szuścik U. (2020), *Badania nad twórczością plastyczną dziecka – nowy wymiar edukacji*. W: W. Limont, D. Łowkajtis (red.) (2020), *Z teorii i praktyki edukacji wczesnoszkolnej ucznia zdolnego*. Płock, Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej.
- Wygotski L.S. (1978), *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*. Tłum. B. Grell. Warszawa, PWN.
- Zygner H. (1979), *Kształcenie widzenia*. Warszawa, WSiP.